

սին իր հոգիին հետ. եւ Քաջարենց զգա-
յուն տողերով կը յայտնէ իր սէրն ու խան-
դադատանքը դէպի մեր քերթողները:

«Որքան օտար սերտեցի

հըռչակաւոր քերթողներ

Այնքան ձեզ շատ սիրեցի,

Բանաստեղծներ հայկազուն:

Ձեր երգերուն մէջ միայն

ճառագայթներ, սարսուռներ

Ձգայնութիւն դրոշմայ նոր:.....

Ոհ, դուք եղաք ինձ համար

Մըխիթարանք յարածամ,

հարստութիւն, բերկրութիւն

Հորիզոնի տակ օտար:

Քաջարենց օտարութեան խիստ պայ-
մաններուն տակն իսկ ազգային հոգին
վառ պահած է, ո՛ր աւ է հայկական նշխար
կամ յիշատակ զինքը կը յուզէ. «Հայկա-
կան ոճով տաճար» մը կը տեսնէ, եւ ահա
քերթուած մը, ուր կարծես պանդուխտ
ազգակիցի մը հետ կը խօսի, եւ դադարի-
րէ դադարի անցնելով կը յօրինէ «Կա-
րօտը» հայ եկեղեցիին, շարականներուն,
սուրբերուն եւ հայկական զօղանջներուն:
Բայց այս բոլոր քերթուածներուն մէջ ալ
իր միտքը բռնուած է պատերազմի արհա-
ւիրքով եւ ցաւազին տողեր ունի ինկած
ընկերներու, խորապէս զգալով թէ վիշտն
է որ մարդը մարդուն կ'եղբայրացնէ, ինչ
ազգի ալ պատկանի:

Քերթուածներու խումբը կը փակուի
անհուն կարօտով վերադառնալու տուն,
որովհետեւ ինքը սուրի մարդ էր, այլ
զրչի զինուոր էր եւ այդպէս ալ եղաւ:

«Մըքիկէն յետոյ» քերթուածներն այլ
եւս պատերազմի եւ արիւնի հոտ չունին:
Մեղմ քնարերգութիւններ զանազան նիւ-
թերու, որոնց մէջ Քաջարենց աւելի յա-
ջողած է. գեղեցիկ է իր «Բաժանումը»,
հաճելի է «Լոյս ու լաց»ը, եւ անկեղծ

շեշտ մ'ունի «Ալիշանի շիրմին առջեւ»ը.
նիւթ մը որ շատերն յուզած է:

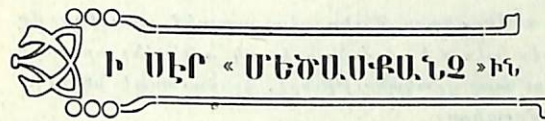
Անշուշտ այս վերջին խմբակը հասուն
հասակի երկեր են եւ աւելի խոհուն ու
յղկուած քան առաջինները, որոնք բառե-
րու յորդութեան տակ թաքնուած կայծեր
էին:

Պատերազմէն վերադարձող անթիւ զին-
ուորականներ, զլուած կեանքի ապառու-
իրականութենէն, գրեթէ ատելութեամբ
լեցուած պատերազմի հրձիգներուն դէմ,
ընդհանրապէս անհու ճամբայ բռնած են.
ոմանք յուսախաբ՝ նետուած են դասակ-
քութեան մէջ, ուրիշներ բարձրացուցած
են իրենց բազուկները դէպի երկինք՝ ա-
ղօթքի եւ հոգեկան վերացման մէջ դառած
են իրենց ճամբան. եւ անձամբ դիտեմ թէ
քանին՝ քաջուեցան վանքերու մօտ ին-
կիւնները, հեռանալով ու պզգալով աշ-
խարհէն: Քաջարենցն ալ կրօնական քերթ-
ուածներով ինքզինքը պտած է ու տիրա-
ցած, յետ պատերազմեան կեանքին, հո-
գեպարար գեղեցիկ աշխարհի մը մէջ: Իր
ինքն քերթուածները «Լացի գիշեր» տիտ-
ղոսի տակ՝ կարելի է հաճոյքով կարդալ,
առանց հոն գտնելու քարոզչական եւ կամ
տապալկ դադարիւրներ, որովհետեւ նա
Քրիստոսի վիրաւից կողերն ու ոտքերը կը
համբուրէ բանաստեղծի շրթներով:

Հրաչ Քաջարենց անշուշտ սրտի մեծ
զոհունակութեամբ հանրութեան յանձնեց
իր «Ներգեր»ու հատորը, ուր անկեղծ ու
խանդավառ սիրտ մը կը տրոփէ եւ յոյս
կու տայ ընթերցողներուն՝ թէ աւելի
պատկերաւից եւ խորիմաստ գործեր պի-
տի արտադրէ Ալիշանի այս գաւաղը:

Սակայն մաղթելով հանդերձ նորանոր
յաջողութիւններ, մենք շատ պիտի փա-
փաքէինք կարդալ իր հոգի արձակները,
երբ «Մասիս»ի սահմաններէն դուրս՝
մարմին առնեն եւ տիտղոսներ կրեն:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

7

ՀՐԱՏԱՊ ՀԱՐՅ ՄԸ

Ուղղադրութեան հարցը. կը տառապին աշա-
կերտներ, ու այս դարմանալի է. կը տառապին
մինչեւ անգամ խմբագիրներ, ու այս ոչ միայն
դարմանալի, այլ նաեւ ցաւալի ու ողբալի է:

Տարիէն աւելի է որ մօտէն կը հետեւինք մեր
մամուլին ուղղադրական շահատակութիւններուն.
բայց փորձառութիւնը դառն եղաւ: Հակառակ
անոր որ կարգ մը թերթեր գովելիօրէն կը մա-
քառին ի սէր Մեծաստեղծին, կան խմբագիրներ
որոնք անհոգ ու անտարբեր սրտով՝ ամէն օր նոր
ցուցանքներ ու հրէշներ կ'արտադրեն:

Լրագրական ասպարէզին մէջ, անհրաժեշտ կը
նկատենք որ խմբագրական մարմիններու կազմին
մէջ գտնուի գոնէ մէկ լաւ քերականագէտ-ուղղա-
գիր մը, որ միանգամայն նախանձախնդիր ըլլայ
Մեծաստեղծի պատիւին:

Սովետական Հայաստանի մէջ, մամուլը ունի
իր պետականացած միօրինակութիւնը: Բայց հոն
ալ դպրոցներու մասին դժգոհութիւն կայ՝ ուղ-
ղադրութեան նկատմամբ: «Գրական քերթ»ին մէջ,
Ա. Արիստակէսեան (1955, Օգոստ. 28), միջնա-
կարգ վարժարաններու շրջանաւարտներէն եւ հա-
մալսարանի թեկնածու պատանիներու գրաւոր
ընթերցանութիւններէն հատուածներ ներկայացնելով՝
կը թուէ ուղղադրական սխալներ. միայսին, գալ-
բուք, բանդարկել, սպառապետ, սկսքին, ծոցիծ,
մահամբք, մեռծաւոր, վեռքին, մարմառեայ,
ուկրկնդոն, հեղեղամբ, համալուքեայ, անբա-
տարան, չամապարի, համալուք (տե՛ս Յուսաբեր,
1955, Նոյ. 12 եւ 14, էջ 1):

Եւ յօդուածագիրը կ'եզրակացնէ. «Բարձրացը-
նել մայրենի լեզու... որակը դպրոցներում»:

Իսկ արեւմտահայ աշխարհի մէջ ի՞նչ կը պա-
տահի: Կը լսուին ալէն ու ձախէն ձայներ՝ վե-
րածելու մեր այբուբենը, ջնջելու անկէ չփոթու-
թիւն պատճառող գիրերը, ու պարզել, դիւրացը-
նել հարցը: Այս ուղղութեամբ հրապարակ կը
նետէ խնդիրը «Ժամանակ»ի մէջ, բժշկի Բ. Տի-
նանեան, ու կ'առաջարկէ ի սպառ ջնջել կարգ մը
գիրեր. ինչպէս փ, գ, ք, չ, ձ տառերը, ազա-
տութիւն տալով՝ ձայնաւորներու դորձածութեան
մէջ. Ե - է, ո - օ (ամբ, 1956, Փետր. 3-4):

Առաջարկը ձայնաւորներու. Յառաջ հեղեղ (9 -
Բ - 56), հերքեց նաեւ ինքը ժամանակ 11, 15 եւ

16 - Բ - 56), ցոյց տալով անոր անտեղի եւ շատ
բանահոյ հանգամանքը: Երեւակայեցէ՛ք թէ ա՛լ
ի՞նչպէս պիտի զանազանեք քայլն ու գայլը,
քայլն ու դայլը, ցօղն ու ձողը, փակն ու բակը,
բուռն ու փուռը, գողն ու ֆողը, հորթն ու յորդը,
դուռն ու քուրը, յաջողն ու հաջողը եւն...:

Յետոյ աւելցնելու է որ հիմա Յրանալի մէջ
կը խառնեն զ - ր - ո տառերը. սպանիական եր-
կիրներու մէջ փ - բ - վ - լ տառերը: Ի՞նչ ը-
նենք. ամէն երկրի համար՝ առանձին ուղղադրու-
թիւն: Այդ քանի՞ Ս. Մեսրոպ հարկաւոր է:

Ունինք թերթ մըն ալ, որ իր գլխուն կիսով
որդեգրեր է Սովետական ուղղադրութիւնը. գոնէ
ամբողջովին ընդունէր. հիմա կատարելապէս կը
կաղայ (Հայ Մամուլ, Պուէնոս Այրէսէն):

Ու այսպէս հարցը փոխանակ պարզուելու՝ կը
կնճռտի:

Աւելի տարօրինակ է առաջարկը Ռ. Ֆ. Ի, որ կը
փորձէ հայերէն այբուբենին տեղ՝ լատինական
տառերը ներմուծել (Ժամանակ, 12-Բ-56): Ձար-
մանալին այն է, որ հոն որդեգրուած են ոչ մի-
այն արդի թուրքերէնի կարգ մը շինծու տառերը,
այլ նաեւ ուղղադրութեան խնդիրը մնացած է ան-
փոփոխ, քանի որ գրի դէմ՝ գիր յարմարեցուած է
(ան ալ՝ պոլսական հնչուածով), եւ հուսկ՝ նոր
գիր մըն ալ աւելցուած է, օ (= էօ):

Բարեբախտաբար առաջարկը կը հերքէ նոյն
ինքն ժամանակ, փակուած համարելով այս խն-
դիրը (20 - Բ - 56):

Յետոյ թուրքերի մէջ յարմարեցուած այբուբեն
մը պիտի զօրէ՞ նաեւ Ամերիկայի մէջ, ուր տար-
բեր հնչումներ ունին եւրոպական այդ միեւնոյն
տառերը. օրինակ՝ a, e, y:

Իրաւունք ունէր, ուրեմն, այն յօդուածագիրը՝
որ անողուտ ժամանց կը նկատէր այս տեսակ վէ-
ճերը (Ժամանակ, 23 - Ա - 56):

Կան ալ որ կը խորհին՝ ակադեմական հեղինա-
կութեան մը դիմելով կամ համաժողովի ենթա-
կելով, լրջօրէն լծուիլ ուղղադրական հարցը պար-
զելու գործին. առարկելով՝ թէ ներկայ դպրոցա-
կան ծրագիրները չափազանց խճողուած են գի-
տական եւ այլ նիւթերով, ու հայերէնի դասա-
ւանդութիւնը ստիպուած է սեղմուիլ. քանի որ
աշակերտները՝ իրենց ապագային հետամուտ՝
պիտի ենթարկուին պետական պարտաւորի՝ քըն-
նութիւններու:

Այս պարագան շատ լուրջ է իսկապէս. բայց կը
խորհիմ՝ թէ լուծումը աւելի դրական վախճանի
մը պէտք է յանգի, քան թէ ժխտականի. այս-
ինքն՝ թէ պէտք է որ ուսուցիչներ ու քերականա-
դէտներ համերաշխօրէն, միաձոյլ ծրագիրով մը

Ջանան արդիացնել, մեթոդիկ եւ յարաճուն լուծումներով պարզաբանել մեր ուղղագրութիւնը, նկատի առած՝ աշակերտութեան մէջ մի դժուարութիւններն ու սայթաքումները:

Այս տեսակետով վերջին տարիներու լոյս տեսած կարգ մը այբբենաբաններ եւ ուղղագրութեան առձեռն գրքոյկներ (Ա. Արեղեանի, Շ. Շահումբի, Լ. Գարագաշեանի, Յ. Կիւրեղեանի, Կ. Կարապետեանի, Հրաչ Վահուհի) կը ձկտին այս նպատակին եւ որոշ օգտակարութիւն ունին: Չեմ գիտեր թէ այս հրատարակութիւններուն ծանօթ են այն անհատները՝ որ ուղղագրական բարեփոխում կ'առջարկեն:

Առ այժմ՝ աւելին ի չարէն է:

ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԽԵՂԱԹԻԻՐԷ

Յառաջ հետեւեալ մէջերումը կ'ընէ մեր յօդուածէն. «Ջարմանքս չկրցայ զսպել խմբագրին այս ներդաժութեան վրայ, ու չկրցայ բացատրել թէ ինչպէս կը թոյլատրէ նման այլանդակ ու խաթարուած ձեւերու» (ձեւեր) իր սինակնէն ներս» (29 - ԺԲ - 55 ընդգծումը մեզմէ):

Խաթարում մը եւս, սիրելի՛ Յառաջ, եւ այդ խաթարումին հետեւանքով՝ սրբագրութիւն մը ձեռ կողմէ (փակագրի մէջ գրուած այդ ձեւեր բառը), որ բոլորովին անտեղի է:

Մենք գրած էինք այսպէս. «... ու չկրցայ բացատրել թէ ինչպէս կը թոյլատրէ մոտիք նման այլանդակ ու խաթարուած ձեւերու» իր սինակներէն ներս» (Բազմ. 1955, թ. 8-10, էջ 222):

Խորհրդածութիւնը ընթերցողին կ'իյնայ:

ՆԱՅԻՐԻՆ ԶԷ ՎԱՐԺԱՄ

Նայիրիի խմբագիրը ոչ միայն չէ վարժած վարժիլ բային, այլ նաեւ չ'ուզել վարժիլ (12 - Բ - 56, էջ 6): Բայց այդ չուզելը արդարացնելու համար՝ հարկ չկար վանարնակ վարդապետի մը հասցէին ուղղել այն հինգած յանկերգը, թէ վանքէն դուրս փոխուած է լեզուն: Այդ դուրսը՝ այսօր ամէն օր վանքէն ներս կը մանէ հարիւրէ աւելի թերթերու ծրարներով. նաեւ ամէն տեսակ գիրքերով ու այցելուներով...:

«Քերականութիւնը հաւատարիմ գրագիրի մը պէս պէտք է արձանագրէ լոկ այն՝ ինչ որ տուն կու տայ գրականութիւնը», կը հաւատտէ Նայիրիի խմբագիրը:

Բայց ի՞նչ ընելու ենք, երբ շատ մը գրագէտներ ճիշտ այդ գրագիրին պէտք ունին՝ ուղիղ գրելու համար:

ԻՐԱՐ - ԶԻՐԱՐ - ԻՐԱՐՈՒ

«Իրար հերքող լուրեր... իրար մերժող տրամադրութիւններ... իրար կը խաչաձեւեն... իրար կը սիրեն» կը կարդամ Նայիրիի մէջ (12 - Բ - 56, էջ 1 եւ 5):

Գրաբարի գ նախդիրը անյայտացած է այդ սեռ-ինքնագիրներուն վրայէն. ու լաւ եղած է, ճիշտ՝ ինչպէս անձնական դերանուններուն ճակատէն ալ սահած ինկած է, եւ աշխարհաբարի մէջ ունեցած ենք քեզ - մեզ - ձեզ հայցականները (տրական է՝ քեզի, մեզի, ձեզի). ասոնց նման նաեւ իրար (փոխ. գիրար):

Բայց զարմանալին այն է որ միեւնոյն յօդուածին մէջ (հեղինակն է Պ. Մնասեան) կը հանդիպինք նաեւ «գիրար կը բղբոնէ» բացատրութեան (անդ, էջ 5, սինակ 3):

Ի՞նչ կը խորհի խմբագիրը այս մասին: Այդ գ նախդիրը չի՞ մատնանչեր ժողովուրդէն հեռու պարող գրիչ մը, որուն ահանջը դեռ չէ վարժած արդի հոսանքին: Բայց խմբագիրը ինք ալ նախասիրութիւն մը ունի այդ գ-ին հանդէպ, քանի որ խօսքը մեզի ուղղած պահուն (վարժիմ - վարժուիմի հարցին մէջ)՝ կը դրէ «զմեզ» (անդ, էջ 6). արդեօք կը կարծէ որ մեր ահանջները խաթարին մաքուր եւ ներդաշնակ «ձեզ» ըլլալէն: Ի՞նչ փափկանկատութիւն:

Կարծեմ քիչ մը հետեւականութիւն հարկաւոր է այս տեսակ խնդիրներու մէջ, գրագիրը գրագէտէն զանազանելու համար:

Պ. Մնասեանի վերոյիշեալ յօդուածին մէջ յանկարծ կը ցցուի նաեւ «իրար քով» բացատրութիւնը (անդ, էջ 5, սինակ 2): Չեղա՛ւ. եղածն ալ աւրուեցաւ:

Եթէ իրարը հայցական հոլով է, սեռական ալ իրարու է. ուստի պէտք է ըսել՝ իրարու քով:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՍՈՎԵՏ - ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՎԱՏԱՐՈՎ

Վ. Մ. Մոլոտովի անուան Երեւանի Պետական Համալսարանի Մատենադարանէն ուղղակի ստացանք հետեւեալ գրքերը

1. — Վ. Ս. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ. — Վարդանանց պատերազմը եւ Գ. Դեմիրճեանի «Վարդանանց»ը: Երեւանի Համալսարանի Հրատարակչութիւն. 1955, էջ 262:
2. — ԶՐԲԱՇԵԱՆ Լ. Գ. Մ. — Պոեմի ժանրը Սովետական գրականութեան մէջ: (Պատմութիւնը եւ տեսութիւնը): Երեւանի Համալսարանի Հրատարակչութիւն. 1955, էջ 345:

Ա. ՊՈՅԱՆԵԱՆ Ա. — Գրիգոր Կեսարացի Պատրիարք եւ իր ժամանակը: Երուսաղէմ, տպ. Ս. Յակոբեանց, 1936, էջ 249:

Արփիարեան Արփիար. — Կարմիր ժամուր: Հրապարակ, թ. 24: Պէյրութ, տպ. Էմիլ, 1956, էջ 88:

Գիրք Գրականութեան եւ արուեստի: Հրապարակ: Պէյրութ, 1955, Դեկտեմբեր, տպ. Ասլան, էջ 96:

ԳԱՐԻԻ ԳԵՈՐԳ. — Արդարութեան արշալոյսին: Թեհրան, տպ. Մոզէր, 1955, էջ 62:

ԹԱԳԵՆՍԵԱՆ ԶՈՎՍԷՓ. — Հին Յունաստանի առասպելները: Թեհրան, տպ. Մոզէր, 1955, էջ 91:

ՌԱՍԻՆ. — Եստի եւ Գոքողիկ ողբերգութիւններ: (Թրգմ. Խաչիկ Վրդ. Աթանասեան): Պէյրութ, տպ. Լա Ֆոնտայ-Բրէս, 1955, էջ 141:

ՏԱՏՐԵԱՆ ՎԱՀՐԱՄ. — Հինգ քատեքստներ եւ ցրում էջեր: Պոստոն, տպ. Հայկ Յ. Թումանյան, 1950, էջ 350:

— Չուարտաժ համանուագը - Արիւնտ մատուցեալները եւ Հրապարակ վրայ: Պոսթըն, տպ. Հայրենիք, 1952, էջ 624:

— Զուարթ քրիչներ: Ֆիլատելֆիա, տպ. Էֆրէնթ Փրինթինկ Գրքեր, 1953, էջ 520:

— Հետաքրքրական ճօքեր: Պոսթըն, տպ. Հայրենիք, 1954, էջ 634:

ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆ ՆՈՒՐԻՅԱ Մ. եւ ՔԵՍԵՔԵԱՆ Ա. ԻՆՏԻՍ (Կապեց). — Յուշարձան Եփեսոսից: Ֆրէզոյ, 1955, էջ 445:

ՔԱՋԱՐԵՆՅ ՀՐԱՉ. — Երգեր: Պէյրութ, տպ. Լա Ֆոնտայ-Բրէս, 1955, էջ 107:

MINORSKY V. — *Thomas of Metsop' on the Timurid-Turkman Wars*. By the Panjab University Press, Lahore, 1955, pg. 25.

THOMAS VON AQUIN. — *Eine alte armenische Uebersetzung der Tertia Pars der theologischen Summa*. (Textproben, herausgegeben von M. A. van den Oudenrijn). Bern, Francke Verlag pg. 239.

VAROUJAN DANIEL. — *La Concubine*. Poème héroïque (Trad. par Jean Minasian). Paris, imp. Araxes, 1955, pg. 30.

EDGARD MANAS. —

1) *Les Iles des Princes* (pour Piano): Proti - Antigoni - Halki - Prinkipo.

2) *Petite Suite* (en Sol) pour Piano: Bourrée - Aria - Toccata

3) *Sonate* pour Piano et Violon

4) *Quartett* für 2 Violinen, Viola und Violoncel

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺՆԵԳԻՆ

PRIX DE L'ABONNEMENT ANNUEL

Խաղիկ համար. . . 3000 Լիր
Արտասահմանի համար . . 6 Տորա
Մէկ թիւը՝ 250 թր - 0,50 Տորա

Pour l'Italie. . . 3000 Lires
Pour l'Etranger . . 6 Dollars
Le Numéro: 250 Lires - 0,50 Dollars

Direzione - Amministrazione - Pubblicità - Abbonamenti - Isola San Lazzaro - Venezia (Italia) - Tel. 60-104
Autorizzazione Tribunale di Venezia, 14 Genn. 1954, N. 153 del Registro. - Proprietario: Congr. Mechitarista di Venezia.
Direttore responsabile: P. MESROBIO Dr. GIANASCIAN. - Tipografia Armena di S. Lazzaro in Venezia

